

Шафер Д. Пол – керівник проекту Світова культура (м. Маркхем, Канада). E-mail: dpaulschafer@sympatico.ca

D. Paul Schafer – Director, World Culture Project (Markham, Canada). E-mail: dpaulschafer@sympatico.ca

УДК 37.017.92.20

ВИХОВАННЯ – ПРОЦЕС ЛЮДИНОТВОРЧОСТІ, КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ, ДУХОТВОРЧОСТІ

Г.П. Шевченко

В статті розкривається значущість виховання як процесу людинотворчості (формуванню у підростаючих поколінь ціннісної свідомості, смислів, ідеалів). Акцентується увага на природі людини, визначальним компонентом власне людського якої є духовність. Представлена власна точка зору на природу духовності, обґрунтовується думка про виховання як процес духотворчості. Розкривається сутність одухотвореного образу людини культури.

Ключові слова: виховання, духовність, освіта, культура, катарсис, духовний катарсис, духотворчість, культуротворчість, людинотворчість.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття ознаменувався однією із найжахливіших криз у світі, яку філософи називають антропологічною кризою, що демонструє знищення людського в людині. Процеси, які сьогодні відбуваються в Україні, яскраво свідчать про те, що ми багато втратили від недооцінки проблем виховання у підростаючих поколінь, системи цінностей і смислів людського буття, формування моральних, естетичних, громадянських, професійних ідеалів. На арену нашого життя відверто вийшли корупція, підступність, жадоба до панування над іншими завдяки нечесно заробленим здобуткам, ненависть і жорстокість. Такі ціннісні категорії як совість, чесність, порядність, відповідальність, культура взаємовідносин, співчуття, милосердя, співстраждання, толерантність замінилися людиноненавистістю, байдужістю, відкритою злістю і агресивністю. В цих умовах особливо гостро постає проблема виховання у суспільстві одухотвореного образу людини культури,

духовності, дієвого патріотизму, морально-естетичних ідеалів, культури вчинку, краси людської поведінки і краси повсякденної дії, наповненою глибоким моральним змістом.

Метою статті є обґрунтування тези, що виховання – це процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема виховання є вічною. Від тоді, як людина почала усвідомлювати своє призначення у світі, виховання підростаючих поколінь стало нагальною потребою розвитку людського суспільства. У педагогічних знахідках античності, основоположника педагогічної науки Я.А. Коменського ми зустрічаємося з думкою про те, що людина – найпрекрасніше і божественне творіння, коли вона підлягає вихованню. Але, якщо вона не приборкана вихованням, то це – найдикіше і найлотише творіння, яке тільки виробляє земля. Яку людину необхідно виховувати, щоб вона відповідала на виклики часу і була щасливою? Кожна історична епоха намагалася відповісти на це питання, будувала моделі ідеального образу вихованої людини свого часу, висувала свої вимоги до виховання молоді і ці вимоги завжди були пов'язані з формуванням у підростаючих поколінь власне людських якостей, які гармонізували духовні, фізичні, моральні, естетичні, інтелектуальні. Утверджувалось працелюбство, честь, сакральні почуття віри у вищі сили, Богопоклоніння і Богобоязливості, поважне ставлення до старших, батьків і любові до рідної землі. Людина повинна прагнути і бути подібною образу Божому. Кожна нова епоха вимагає корекції життєзначущого образу людини.

Знецінення особливої ролі виховання людини в суспільстві приводить до глибоких криз, про що справедливо писав Ауреліо Печчеї: «Теперішня глобальна криза ... є прямим наслідком нездатності людини піднятися до рівня відповідної їй нової могутньої ролі в світі, усвідомити свої нові обов'язки і відповідальність у ньому» [2, с. 47].

Сьогодні правомірно зроблено акцент на освіті, широкій освіченості молоді і дорослого населення, адже цього вимагає різномасштабність сучасних наукових знань та їхнє постійне прирощування, тотальна інформатизація та інноваційні інформаційні технології. Виникає доречна низка питань, які поставив В.Д. Шадріков, розглядаючи проблему філософії освіти і утворення політики: освіта для особистості чи для суспільства?; освіта для всіх чи освіта для здатних піднятися до високих стандартів?; нам необхідна вільна освіта чи розумова дисципліна і відповідальність?; нам необхідна академічна

чи практична освіта?; якою повинна бути освіта – репродуктивною, чи спрямованою на розвиток творчої особистості [5]. Мова, звичайно, йдеться не тільки про загальну, але й вищу освіту. Безумовно, кожна людина повинна бути освіченою у відповідності до історико-культурного простору і часу своєї епохи та загальнолюдської місії освіти. Але ж, чому повинна служити освіченість і висока освіченість? Який образ освіченої людини можна вважати ідеальним? Б.С. Гершунський, ставлячи питання про філософію освіти для XXI століття, виокремив три важливі позиції, на яких повинен будуватися фундамент ідеально освіченої людини:

– трансляція і закріплення історично сформованих найбільш стабільних духовних і культурних цінностей не з боку національних особливостей, а як громадянського суспільства;

– збагачення загальнолюдськими духовно-моральними цінностями, що відбивають вседність людської цивілізації і природні тенденції до духовної конвергенції і поступової інтеграції різних соціумів, активний діалог культур, діалог ментальностей;

– корекція і перетворення ціннісних життєвих орієнтацій на особистісному і суспільному рівнях, які спрямовані і концентрують енергію людей на досягнення поставлених цілей [1, с. 88-89].

Справедливою є позиція вченого щодо основної функції освіти, яка полягає у передачі підростаючим поколінням духовних та культурних цінностей, формування ціннісного світогляду, ціннісних особистісних орієнтацій, озброює суб'єктів освітнього процесу вмінням вести діалог культур. У цьому контексті освіта повинна виконувати важливу виховну функцію, адже кожна навчальна дисципліна втілює могутній виховний потенціал.

Розглядаючи проблеми філософії освіти, провідні українські вчені В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, В.Г. Кремень та інші акцентують увагу на провідній людиноцентрованій парадигмі сучасної освіти, на особистості, яка повинна бути в епіцентрі навчального процесу і формуватися одухотвореною, висококультурною, гуманістичною, творчою, тобто людиною у повному розумінні цього слова. Освічена і навіть високоосвічена людина ще не є гарантом її людяності і добropорядності. Доречно сьогодні нагадати повчальну життєву історію, коли, беручи на роботу вчителя, один директор школи посилав йому листа такого змісту: «Шановний вчителю! Я пережив концтабір, мої очі бачили те, чого не повинна бачити ні одна людина: як вчені інженери будують газові камери; як кваліфіковані лікарі отруюють

дітей; як освічені медсестри вбивають немовлят; як випускники вищих навчальних закладів розстрілюють і спалюють дітей і жінок... Тому я не довіряю освіченості. Я прошу Вас, допомагайте учням стати людьми. Ваші зусилля ніколи не повинні привести до появи вчених-чудовиськ, тренуваних психопатів, освічених ейхманів. Читання, письмо, арифметика важливі тільки тоді, коли допомагають нашим дітям стати більш Людяними».

Парадоксальним є той факт, що значну небезпеку для сучасного життя на нашій планеті являє вплив гуманітарного знання і гуманітарних технологій на свідомість людей. Історично продемонстровано, що гуманітарне знання завжди асоціювалось з гуманізмом, духовністю, однак в наш час воно набуває іншого звучання, все далі віддаляючись від свого призначення. Соціокультурна роль гуманітарного знання, на жаль, сьогодні переросла в агресивність. Відомо, як широко зараз використовуються деструктивні гуманітарні технології для зміни ціннісної свідомості людей та стандартів соціальної поведінки. Під впливом таких технологій йде процес руйнування духовних цінностей і життєвих смислів, формується аксіологічна нейтральність по відношенню до цілей. А.П. Цветков пропонує в умовах інформаційної глобалізації гармонізувати три аспекти духовних цінностей: універсальні (загальнолюдські), цивілізаційні (національні), індивідуальні (персональні). До загальнолюдських духовних цінностей автор відносить Життя, Свободу, Віру, Надію, Любов, Честь, Гідність; цивілізаційний аспект включає національно-культурну ідентичність; індивідуальний аспект духовності позиціонує духовні цінності як найбільш характерну рису людської індивідуальності, як важливу складову її сутності [4]. Гуманітарні технології, які широко використовуються сьогодні телебаченням, радіомовленням, пресою маніпулюють свідомістю людей, що призводить молодь і доросле населення до політичної і інформаційної апатії, недовіри до слова, яке не є правдивим та породжує стійку пасивність, роздратованість у сприйнятті тих процесів, які відбуваються в державі. Відбувається процес відчуження людей від державотворення, від процесу творення громадянського суспільства на життєзначущих цінностях, від високорозвиненої справжньої національної культури, від народних традицій. Повне розчарування в марних сподіваннях на прекрасне майбутнє («завтра буде краще, ніж учора») знесилоє дух людей. Хотілось би навести слова Василя Симоненка, який з великою біллю писав про такий стан людей:

Ридаю і кричу, гило себе у груди,
 Волосся патраю з сідої голови:
 Що можу я, коли дрімають люди!
 Що можу я, коли заснули ви?

Тому не можна нехтувати необхідністю виховання у сучасної молоді активної життєвої позиції, дієвого патріотизму, людської гідності, ціннісних орієнтацій, спрямованих на вибір чітких духовно-моральних життєвих смислів. На наш погляд, сьогодні повинна бути визначена на державному рівні ідеологія виховання в країні істинних громадян – патріотів з високим рівнем ціннісної свідомості, не красномовних патріотів, а тих, хто дбає чесною працею про розквіт держави і громадян країни – людей з чистою совістю, високодуховних, одухотворених ідеєю служіння процвітанню незалежної країни, допомоги тим, хто потребує підтримки і турботи. На державному рівні необхідно створити благоприємні умови панування в країні культу духовності, совісті, честі, порядності, добротності, чесності, творчості, самовідданості служінню справі, якій присвячує людина життя. Виховний процес безперервний. «Що посієш, те й пожнеш», – говорить народне прислів'я. Виховання починається від народження і продовжується впродовж життя, вимагаючи від людини навчитись жити в людському суспільстві і коректувати свій образ згідно загальнолюдським нормам і правилам. Тому, коли ми говоримо про навчання, освіту впродовж життя, не повинні забувати про виховання, формування образу людяної Людини, що є взірцем світла і добра. Згадаймо думку Сократа, що істинний той, хто близький до ідеалу людяності.

Основи виховання закладаються в сім'ї. Надаючи провідної ролі вихованню дітей в сім'ї, Джон Локк в своїй роботі «Думки про виховання» розкрив переваги сімейного виховання, які полягають у турботному ставленні сімейного вихователя до фізичного здоров'я дітей, морального, розумового і естетичного виховання, виховання культури почуттів і культури поведінки. Він представив ідеальний образ молодого людини-джентльмена, молодого буржуа, який прагне бути багатим, проте не заважає цього робити іншим, спираючись на моральні імперативи честі, гідності, порядності, совісності і чесності, вихованого в сім'ї під керівництвом високоосвіченого, мудрого, висококультурного, високоморального вихователя. Уроки історії вчать нас тому, що сьогодні «домашні вихователі» повинні бути самі вихованими людьми, а для цього їх необхідно спеціально навчати,

відроджуючи університети для батьків, створюючи школи сімейного виховання, відкриваючи у вищих навчальних закладах педагогічні спеціальності з підготовки домашнього вчителя. Не можна виключати виховання й з вищої школи, тенденція до чого стає все помітнішою. Університет завжди був і залишиться центром науки, освіти, «мотором і пам'яттю культури». Тож на ньому лежить надзвичайно відповідальна місія готувати творчу інтелігенцію країни – вчених, високоосвічених професіоналів і одухотворених людей високої культури. На жаль, вже давно чомусь це високозначуще поняття, яке втілює образ вченого, вчителя, лікаря, працівника культури і мистецтва, агронома та інших сфер стало не в пошані. А справжній інтелігент (з лат. – мислячий, розуміючий) – це людина, яка володіє прекрасними особистісними якостями: високим рівнем загальної, духовно-моральної, естетичної, комунікативної культури, загостреним почуттям соціальної справедливості, творчої наснаги, людської гідності, совісті, честі, відповідальності, порядності, дієвого патріотизму. Зразком інтелігентності були вчені-професори В.І. Вернадський, Д.С. Лихачов та інші. Не можна спрощувати проблему виховання інтелігентності у старшокласників і студентської молоді, адже це показник високої культури і соціальної зрілості молоді з вищою освітою, яка повинна здійснювати перетворення в країні згідно європейських стандартів і виводити країну на рівень інтелігентної країни світу.

Д.С. Лихачов, А.Ф. Лосєв підкреслювали таку особливість інтелігенції як духовність, здатність до самопожертви, до подвигу та «щосекундної духовно-творчої озброєності і готовності до бою». Виховання повинно бути ціннісно-орієнтованим, спрямованим на невтомну працю над власним внутрішнім світом, ціннісною свідомістю, набуттям і привласненням системи загальнолюдських, національних і особистісних цінностей, які підносять особистість над буденністю життєвих ситуацій і формують піднесену, духовну, морально-естетичну картину власного світу, який керує життєтворчою діяльністю.

Отже, виховання – це процес людинотворчості, Людини невтомної праці, людини високодуховної і прекрасної.

Учені різних історичних епох намагалися знайти специфічну визначальну домінанту людської природи. Л. Фейєрбах підкреслював, що не плоть, а Дух робить людину людиною. Е. Фромм наголосив на наявності в людській істоті двох світів, що конфліктують між собою: тваринного та духовного, тіла та душі, звіра та янгола. В. Соловйов звернув увагу на наявність сутнісної субстанції реальності для людини на нашій Землі – «загальнолюдську людськість».

Екзистенціалісти, і особливо А. Камю, пов'язували «справжнє людське існування» з повнотою переживання власного життя, з пошуками й виявами унікальної самостійної особистості через боротьбу, любов, страждання, падіння в думці, творчість, радість самореалізації. К. Ясперс зазначав, що людина – це дух, ситуація справжньої людини – її духовна ситуація. «Духовна ситуація» людини – це перш за все багатство її відношення до світу, до природи, до людей.

На думку сучасних учених (І. Александров, В. Казначеев та ін.), проблема Людини має вирішуватися органічно на трьох рівнях: духовному, емоційному і фізичному. Вчені звертають увагу на органічний взаємозв'язок і взаємодію цих рівнів. Так, негативні емоційні прояви, які притаманні людині (образ, злість, гнів), сприяють руйнуванню тонкої енергетичної оболонки – аури і призводять до появи різних серйозних захворювань. Наявність у особистості високорозвинутого рівня духовності є своєрідним захисним механізмом її фізичного стану. Невипадково гармонійність духовного, емоційного та фізичного є запорукою і основою життєдіяльності людини, її устремління і піднесених потреб з «божественною іскрою» в душі. Тому у процесі виховання підростаючих поколінь і важливо домагатися такої гармонії, виховуючи культуру почуттів, культуру здоров'я, духовну культуру.

Джерелом розвитку істинної сутності людини є Всесвіт, рушійною силою – Космос і Людина, передумовою – Космічний Абсолют (В.П. Бех). Відомі вчені фізики й космологи (Д. Бом, П. Девіс, Ф. Капра, А. Янга) сформували нову парадигму пізнання людини як біологічної, соціальної та космічної істоти. З точки зору космопланетарної сутності людини, її розвиток визначають жива природа, Всесвіт, Космос, і Космічний Абсолют, які на основі цілісності, гармонійності, одухотвореності створюють єдине насичене інформацією середовище. Тобто тотальна сутність людини формується Космосом: усе, що є в людині, є і в Космосі. Тому людина має здатність до самобудування, самотворення, синергетичності – здатність до самовдосконалення, до злиття з Богом. (І.О. Александров, В.І. Вернадський, В.П. Казначеев, О.М. Козирев, Б.Л. Личков, К.Е. Ціолковський, А.Л. Чижевський). Космопланетарна сутність людини пояснює досить багато: залежність біологічних і психічних процесів від фізичних змін у космічному просторі; біоенергоінформаційні фактори підкреслюють наявність у людини тонкої енергетичної оболонки, аури, що є показником фізичного і духовного стану людини. Філософи-космісти доводили унікальність людської особистості, що проявляється в її духовності.

В.І. Вернадський, К.Е. Ціолковський вважали, що людина має високий творчий потенціал, який може розвиватися в більш розумній і гармонічній ноосфері. К.А. Ціолковський передбачав перехід людини, людства в єдиний вид променевої енергії. Людина розглядалася космістами як частина Всесвіту, тому розвиток вони органічно зв'язували з новим космічним світовідчуттям і світоглядом, в основі яких знаходиться духовність.

Ми розглядаємо духовність як властивість високорозвинутої людської свідомості, що сприймає і проводить через себе явлення Духу. Виходячи з такого розуміння духовності, її сутність проявляється в турботі про загальне благо, в прагненні до творення, до утвердження в повсякденному житті вищих моральних начал і краси у всьому – в людському образі, в поведінці, вчинках, в мистецтві, в побуті, в сімейних відносинах, культурі спілкування; в гуманізмі, співстраданні, толерантності, терпимості, безкорисливості, великодушності, працьовитості, відповідальності, щирості, любові до ближніх і до всього світу.

Духовність – це сукупність тих людських якостей, які є результатом будівництва гармонії людської душі і буття, мікро і макро Космосу, прагнення особистості до високomorальних вчинків, естетичної поведінки в сім'ї, суспільстві, державі, у відповідності з загальнолюдськими і національними ціннісними уявленнями та ідеалами. Духовність втілює в собі гармонізацію життя людини і природи, дотримання універсальних законів Всесвіту, пізнання людиною самої себе, піднесення до вищих рівнів розвитку людських якостей у відповідності з ідеалами людства.

Духовність – особливий тип взаємодії людей, де моральному початку віддається пріоритет. Це – ідеал взаємодії людей, всього світового співтовариства. Духовність ми розглядаємо як внутрішню енергетичну силу особистості, стрижень життя, свободу вибору вищих духовних цінностей, творчість за законами краси і моральну культуру вчинку. Духовність і буття людини – смисл, план будівництва людського життя, має в своїй основі цілісну гармонію, гармонію Духу, душі і тіла, гармонію вчинків, які відповідають цілісній природі людини і цілісності світу. Духовність неможлива без відповідальності, відповідальності перед світом, перед близькими, відповідальності за долю планети Земля. Виховання, таким чином, є процесом духотворчості людини.

Духовність розглядається як цінність. На цьому наголошував Ш. Ауробіндо, підкреслюючи, що духовність – це не інтелектуальність,

не ідеалізм, не чиста мораль, не релігійність і не емоційність. В узагальненому вигляді це є велика цінність, яка спрямована на очищення людської природи, на просвітлення її душі.

Говорячи про духовність, слід згадати мудрі слова С.Л. Франка: «Життя духу повинно бути вільним і недоторканим – думка і совість не можуть знаходитися під владою людей – вони підпорядковані лише своєму власному верховному суду, і лише перед ним зобов'язані звітом» [3; с. 69].

У процесі становлення, вдосконалення особистості здійснюється еволюція духотворчості – освоєння духовного досвіду людства, збагачення життєвими цінностями, пізнання себе і картини світу як способу бачення гармонії природи і людини. Людина має унікальні здібності мислити і глибоко відчувати, сприймати і творити красу, затверджувати гуманістично-естетичні світовідношення. Вищий прояв духовності – почуття любові до людей, природи, світу, Богів проявляється в жертвності, безкорисливому служінні іншим людям. Любов затверджується там, де немає байдужості, де панує почуття відповідальності за інших, високорозвинена «внутрішня соціальність», що проявляється в турботі про близьких і їх духовно-моральній підтримці. Любов органічно пов'язана з мрією, ідеалом, практичним досвідом, їх реалізацією в житті. Творити себе – це означає спиратися на почуття любові до себе, людини взагалі, яке захищає від зла, самотності, дратівливості, заздрості, зради. Духотворчість припускає наслідування законів загальнолюдської моралі, твердження в повсякденному житті творіння добра, роботи над духовно-душевними якостями, які прославляють особистість і роблять її зразком для наслідування. Почуття любові – поняття багатогранне, що охоплює усі сфери людського життя: стосунки з близькими, дітьми, навколишніми людьми, з природою. Особливо слід підкреслити любов до роботи, справи, якій присвячуєш життя, випробовуєш від цієї любові істинну насолоду, приносиш радість і щастя іншим. Доречна думка про те, що успіх починається з віддачі. Змістовність і цінність життя визначається мірою розвиненості почуття любові як найважливішого стимулу самореалізації і духовного самобудівництва. Зрозуміти і прийняти інших людей можна лише завдяки вихованню власної душі, «людській солідарності» і нашій відкритості Духу. Духотворчість будується на Любові, Вірі, Мрії, Надії. Творячи себе як духовна істота, людина спирається на глибоке почуття любові, яке дане тим, хто здатний до всепрощення.

Розглядаючи духовність як особистісну якість, що відбиває багатство внутрішнього світу людини, гармонію душі, натхненну творчу діяльність в ім'я щастя і добра, світу, радості, мудрості, гуманізму і благородства, аналізуючи багаторічний досвід професорсько-викладацької роботи в університеті, ми дійшли висновку про необхідність формування у студентської молоді духовного катарсису. Катарсис означає підвищення, очищення, облагороджування людини.

Духовний катарсис припускає вдосконалення особистості через постійну боротьбу з самим собою, творіння самого себе на основі почуття любові до себе і людини взагалі, яке захищає від зла, самотності, дратівливості, заздрості, зради; активізацію енергетичної сили, спрямованої на вдосконалення людської природи, інтелектуальних, моральних, естетичних, фізичних, творчих якостей, спроба піднятися над буденністю життя. У основі духовного катарсису знаходяться морально-естетичні переживання духовних цінностей (інтелектуальних, моральних, естетичних, релігійних), прозріння, що виконують функцію, очищення і просвітлення душі, думок і почуттів особистості. Зародження духовного катарсису починається із здивування, емоційного відгуку, естетичного сприйняття, глибокого відчуття і моральної оцінки подій, що відбуваються. Духовний катарсис – емоційно-моральне, естетичне, ціннісно-сміслові перетворення особистості, відповідно до прийнятих нею морально-естетичних ідеалів, що затверджують вищі цінності людського життя: совість, порядність, розуміння, відповідальність, доброту, пробачення, милосердя, любов.

Духовний катарсис як емоційно-моральне очищення, ціннісно-сміслові перетворення і вдосконалення особистості студента ефективно досягається в процесі викладання педагогічних дисциплін, зміст і різноманітна їх методична палітра спрямовані на формування Людини, його духовного світу і кращих людських якостей. Педагогічні дисципліни в університеті не повинні мати нічого спільного з безживним і абстрактним нудним викладанням педагогіки; вони повинні «пожвавлювати людей з підручника», пожвавлювати завдяки здивуванню, яке приходить з художньої літератури, з мистецтва і розвиває у студентів метафорично-образне мислення; викладання має бути не буденним, а святковим, піднесеним, що дасть можливість одухотворити і олюднювати науково-теоретичні основи педагогічних дисциплін. У процесі сприйняття тексту мистецтва у студентів

складається морально-естетичний ідеал, художньо-естетичний образ світу. Мистецтво відбиває духовно-моральні і естетичні позиції особистості, її світобачення, її дії і вчинки. Катарсична дія мистецтва на особистість очищає розум, серце, душу і почуття особистості. Ця катарсична дія кличе особистість до світла духовності, людяності, краси. Тому дуже важливо використовувати в цілісному педагогічному процесі університету ідею взаємодії мистецтва, яка забезпечує педагогічний процес поліхудожнім вихованням студентської молоді, яка є основою духовності. Важливо будувати будь-яку форму проведення навчальної дисципліни за допомогою художньо-естетичних засобів, як явища художньої культури, що сприятиме формуванню духовного катарсису.

Досконалість людини, що робить її гармонійно прекрасною в думках, почуттях і вчинках значно сприяє культура. Культура несе в собі найхарактерніші ознаки певного історичного соціокультурного періоду. Культура, з точки зору А. Шопенгауера, сама по собі не змінює природу людини, але вона створює об'єктивні умови для того, щоб ця природа розвивалася більш повно і адекватно. Чим вища «культурність» членів суспільства, тим вищий рівень одухотвореності кожної особистості, тим вищі мораль, суспільні ідеали, духовні потреби і культурні смисли людського буття. Культура визначає міру досконалість людини, її освіченість, вихованість, відношення до світу. Таким чином, процес виховання є і процесом культуротворчості.

У процесі багаторічної роботи з учнівською молоддю ми можемо стверджувати, що людина стає висококультурною, високоосвіченою, одухотвореною завдяки вихованню, яке починається з сім'ї і здійснюється впродовж всього життя.

Література

1. Гершунский Б.С. Философия образования XXI века. - М., 1997.
2. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1985.
3. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.
4. Цветков А. П. Духовно-моральное образование и воспитание в контексте гуманитарных технологий / Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллект. монография / под ред. О.А.Базалука. – К.: «Изд. дом «Скиф», 2012. – С. 81-88.
5. Шадриков В.Д. Философия образования и образование политики. – М., 1993.

ВОСПИТАНИЕ – ПРОЦЕСС ЧЕЛОВЕКОТВОРЧЕСТВА, КУЛЬТУРОТВОРЧЕСТВА, ДУХОТВОРЧЕСТВА

Г.П. Шевченко

В статье раскрывается значимость воспитания как процесса человекотворчества (формирование у подрастающих поколений ценностного сознания, смыслов, идеалов). Акцентируется внимание на природе человека, определяющим компонентом собственно человеческого которого является духовность. Представлена собственная точка зрения на природу духовности, обосновывается мысль о воспитании как процессе духотворчества. Раскрывается сущность одухотворенного образа человека культуры.

Ключевые слова: воспитание, духовность, образование, культура, катарсис, духовный катарсис, духотворчество, культуротворчество, человекотворчество.

UPBRINGING – THE PROCESS OF HUMANCREATIVITY, CULTURALCREATIVITY AND SPIRITUALCREATIVITY

G.P.Shevchenko

The article deals with the importance of upbringing as a process of humancreativity (the rising generation's value consciousness, meanings and ideals formation). The attention is focused on the nature of the person. The author underlines that spirituality appears to be the determining component of the proper human. Its proper point of view on the nature of spirituality is given, the idea of upbringing as a process of spiritualcreativity is grounded. The essence of the spiritualized image of man of culture is disclosed.

Keywords: Upbringing, spirituality, education, culture, catharsis, spiritual catharsis, spiritualcreativity, culturalcreativity, humancreativity.

Шевченко Галина Павлівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання людини», член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна).
E-mail: shevchenko.gala@yandex.ua

Shevchenko Galyna Pavlivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Member-correspondent of the NAPS of Ukraine, Director of the Scientific-Research Institute of Spiritual Development of Man, Head of the UNESCO Chair «Spiritual and Cultural Values of Upbringing and Education», Member of the National Commission of Ukraine in the affairs of UNESCO, Head of the Chair of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine).
E-mail: shevchenko.gala@yandex.ua